

BIBLIOTECA DE DREPT CIVIL ȘI DREPT PROCESUAL CIVIL

A D R I A N A T E O D O R A E N A C H E

REGIMUL PRIMAR IMPERATIV AL SOȚILOR POTRIVIT CODULUI CIVIL

—
PROTECȚIA FAMILIEI ÎN DREPTUL CIVIL

BIBLIOTECA DE DREPT CIVIL ȘI DREPT PROCESUAL CIVIL

A D R I A N A T E O D O R A E N A C H E

REGIMUL PRIMAR IMPERATIV AL SOȚILOR POTRIVIT CODULUI CIVIL

PROTECȚIA FAMILIEI ÎN DREPTUL CIVIL

Universul Juridic
București
-2026-

CAPITOLUL I

FAMILIE – CĂSĂTORIE – REGIM MATRIMONIAL. NOȚIUNI INTERDEPENDENTE

1. Noțiunea de familie

Este binecunoscută expresia *familia este celula de bază a societății*. Se știe, de asemenea, că familia se întemeiază pe căsătoria liber consimțită dintre cei doi soți, chestiune consacrată la nivel de principiu și în art. 258 alin. (1) C. civ.². Orice căsătorie, chiar și cea putativă, generează un regim matrimonial, ales sau impus. Însă, care este raportul între cele trei noțiuni la care am făcut referire? Poate exista familie fără căsătorie? Poate exista căsătorie fără regim matrimonial? Sau invers?

Legal, doctrinar și jurisprudențial, în spațiul românesc, noțiunea de familie³ implică, la bază, existența unei căsătorii încheiate valabil. Ca atare, se vorbește despre familia restrânsă, evocându-se soții și copiii lor minori, și despre familia extinsă, avându-se în vedere și rudele în linie directă sau colaterală începând cu gradul al doilea. Cu toate acestea, în pofida protecției juridice de care beneficiază soții în urma încheierii unei căsătorii, indivizii acționează în plan social și afectiv dincolo de sfera dreptului familiei. S-a spus, de altfel, în doctrină că, în ceea ce privește relațiile de familie, dreptul este accidentul, întâmplarea, non-dreptul fiind esența⁴. Astfel, ca orice altă realitate socială, și familia se găsește într-o transformare continuă, noțiunea căpătând noi valențe⁵.

În viziunea Curții Europene a Drepturilor Omului⁶ termenul de familie reprezintă o *noțiune autonomă și supranațională*. Astfel, în interpretarea sa evolutivă, CEDO a extins noțiunea de viață de familie (drept fundamental ocrotit de art. 8 al Convenției) și asupra relațiilor de familie *de facto*, care nu se bazează pe căsătorie. Pentru a determina existența vieții de familie în fapt (*de facto*), CEDO a utilizat mai multe criterii, transformate ulterior în principii ce decurg din interpretarea art. 8 al Convenției. Astfel, pentru a determina dacă *între două persoane există o viață de familie de facto*⁷, Curtea a arătat că se poate ține seama de o serie de elemente, cum ar fi împrejurarea de a se ști dacă membrii cuplului trăiesc împreună și de cât timp, dacă au copii împreună, prin naștere sau prin adopție, ca

² Avem în vedere Legea nr. 287/2009 privind Codul civil, în vigoare de la 1 octombrie 2011.

³ Conform art. 258 alin. (1) C. civ., „Familia se întemeiază pe căsătoria liber consimțită între soți, pe egalitatea acestora, precum și pe dreptul și îndatorirea părinților de a asigura creșterea și educarea copiilor lor”.

⁴ În acest sens, a se vedea J. Carbonnier, *Flexible droit. Textes pour une sociologie du droit sans rigueur*, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, Paris, 1969, p. 28.

⁵ Pentru detalii, a se vedea M.D. Bob, *Despre devenirea familiei în dreptul român și perspectivele legislative ale parteneriatului civil*, în RRDP nr. 3/2018, p. 58 și urm.

⁶ „Gardianul” Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (Convenția), ratificată de România prin Legea nr. 30/1994 publicată în M. Of. nr. 135 din 31 mai 1994. CEDO are ca misiune să vegheze la respectarea prevederilor Convenției și ale Protocoalelor, în bogata sa jurisprudență interpretând evolutiv termenii tratatelor, inventând, practic, noțiuni autonome cu înțeles distinct de semantica comună uzitată în statele membre.

⁷ În acest sens, a se vedea decizia CEDO în cauza X, Y, Z c. *Regatului Unit*, hotărâre din 22 aprilie 1997.

dovadă a angajamentului lor unul față de celălalt. Într-o altă cauză⁸, s-a decis că, deși, ca regulă generală, coabitarea constituie o condiție a vieții de familie, în mod excepțional și alți factori pot, de asemenea, demonstra că o relație are suficientă constanță pentru a crea legături de familie *de facto*⁹.

La polul opus, în hotărârea din 22 iunie 2004, *Pini și Bertani, Manera și Atripaldi c. României*¹⁰, CEDO a opinat că „nu este evident că noțiunea de *viață de familie potențială* ar trebui exclusă din sfera de aplicare a articolului 8”¹¹, apreciind că o „relație având la bază o adopție legală și reală poate fi considerată ca suficientă pentru a beneficia de protecția prevăzută de articolul 8 din Convenție”¹², chiar în „absența coabitării și a unor legături *de facto* suficient de strânse între reclamânți și fiicele lor adoptive”¹³.

Revenind la concepția legiuitorului român cu privire la noțiunea de familie, este de menționat că și art. 48 alin. (1) din Constituția României¹⁴ a făcut obiectul unor vii dispute și controverse cu privire la definiția acestui termen. Sub acest aspect, sunt de menționat cele două inițiative cetățenești de modificare a art. 48 din Constituția României, ambele vizând, în esență, doar înlocuirea în textul constituțional a termenului de „soți” cu expresia „bărbat și femeie”.

Prima inițiativă a avut loc în anul 2007 și a fost invalidată de Curtea Constituțională a României prin hotărârea nr. 6 din 4 iulie 2007, constatându-se că nu au fost îndeplinite condițiile prevăzute de art. 150 din Constituție cu privire la numărul necesar de semnături.

A doua inițiativă cetățenească¹⁵ a întrunit cerințele formale privind numărul de semnături necesare, concretizându-se în Legea de revizuire a Constituției din data de 18 septembrie 2018¹⁶. Prin decizia nr. 539 din 17 septembrie 2018¹⁷ Curtea Constituțională, cu majoritatea¹⁸ membrilor săi în funcție, a decis că Legea de revizuire a Constituției

⁸ *Kroon și alții c. Olandei*, hotărâre din 27 octombrie 1994.

⁹ Pentru dezvoltări, a se vedea C. Nicolescu, *Conținutul dreptului la căsătorie și la întemeierea unei familii reflectat în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*, în *Dreptul* nr. 3/2009, pp. 46-61.

¹⁰ Publicată în M. Of. nr. 1245 din 23 decembrie 2004; consultată în *Din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Cazuri cu privire la România*, (ed. îngrijită de) I. Moroianu-Zlătescu, R. Șerbănescu, Institutul Român pentru Drepturile Omului, București, 2006, pp. 251-298.

¹¹ Par. 143.

¹² Par. 146.

¹³ Par. 148.

¹⁴ Constituția României stabilește, în art. 48 alin. (1), că „familia se întemeiază pe căsătoria liber consimțită între soți, pe egalitatea acestora și pe dreptul și îndatorirea părinților de a asigura creșterea, educația și instruirea copiilor”.

¹⁵ În toamna anului 2015, Coaliția pentru Familie – autointitulată inițiativă civică fără personalitate juridică – a demarat procedurile de revizuire a Constituției României pentru modificarea art. 48 alin. (1).

¹⁶ Potrivit art. I din Legea de revizuire a Constituției României, publicată în M. Of. nr. 798 din 18 septembrie 2018, art. 48 alin. (1) din Constituția României se modifică și va avea următorul cuprins: „Familia se întemeiază pe căsătoria liber consimțită între un bărbat și o femeie, pe egalitatea acestora și pe dreptul și îndatorirea părinților de a asigura creșterea, educația și instruirea copiilor”.

¹⁷ Publicată în M. Of. nr. 798 din 18 septembrie 2018.

¹⁸ Unul dintre judecătorii Curții Constituționale a formulat opinie separată, apreciind că Legea de revizuire a Constituției României încalcă limitele revizuirii prevăzute de art. 152 din Constituție, astfel că trebuia respinsă ca neconstituțională. S-a reținut în considerentele opiniei separate că legea ar avea ca efect suprimarea parțială a dreptului la căsătorie și a garanțiilor acestuia.

României respectă dispozițiile constituționale referitoare la revizuire, putând fi supusă aprobării prin referendum.

Referendumul național pentru aprobarea legii de revizuire a Constituției în forma arătată a fost organizat în zilele de 6-7 octombrie 2018, însă a fost invalidat ca urmare a unui cворum scăzut de numai 21,1% din numărul total al persoanelor cu drept de vot¹⁹.

Utilitatea acestui demers de modificare a Constituției României a fost îndelung criticată în presa scrisă și audiovizuală, argumentându-se îndeosebi că prezența scăzută la referendum arată că românii sunt îngrijorați pentru familiile lor, dar îi interesează protecția reală a acestora și nu modificarea inutilă a unui articol din Constituție²⁰.

2. Noțiunea de căsătorie

Indiferent de sistemul de drept consacrat într-un stat (common law, romano-germanic, comunist sau religios) căsătoria generează și un regim matrimonial²¹, iar, de regulă, regimul matrimonial nu poate exista în absența căsătoriei. Regimul matrimonial poate fi privit, așadar, ca un efect al căsătoriei legal încheiate, în planul raporturilor patrimoniale ale soților.

Noțiunea de căsătorie poate fi analizată atât ca drept fundamental al persoanei²², cât și ca act juridic bilateral²³. În literatura de specialitate, căsătoria este abordată în mai

¹⁹ Conform art. 5 alin. (2) și (3) din Legea nr. 3/2000 privind organizarea și desfășurarea referendumului, publicată în M. Of. nr. 84 din 24 februarie 2000, „Referendumul este valabil dacă la acesta participă cel puțin 30% din numărul persoanelor înscrise în listele electorale permanente. Rezultatul referendumului este validat dacă opțiunile valabil exprimate prezintă cel puțin 25% din cei înscrși pe listele electorale permanente.” Numărul persoanelor înscrise în lista pentru referendumul de revizuire a Constituției, organizat în 6 și 7 octombrie 2018, a fost de 18.279.011. S-au prezentat la urne 3.857.308 de alegători, reprezentând 21,10% din numărul persoanelor înscrise pe liste.

²⁰ A se vedea, în acest sens, inclusiv poziția Asociației Accept, preluată în presa scrisă și audiovizuală, de exemplu în articolul consultat online în data de 20 februarie 2019 la adresa <https://www.digi24.ro/referendum-familie-2018/asociatia-accept-prezenta-scazuta-la-referendum-demonstreaza-ca-pe-romani-ii-preocupa-protectia-reala-a-familiei-si-nu-prin-modificarea-inutila-a-unui-articol-din-constitutie-1009742>.

²¹ Căsătoria putativă poate fi definită ca fiind acea căsătorie lovită de una sau mai multe cauze de nulitate în care unul dintre soți (putativitate unilaterală) sau ambii soți (putativitate bilaterală) era/erau de bună-credință, respectiv nu cunoștea/cunoșteau cauzele de nulitate la data încheierii căsătoriei. Astfel cum am antamat anterior, chiar și o căsătorie putativă unilateral generează, ca efect patrimonial, un regim matrimonial, atât primar, cât și secundar. Astfel, în cazul constatării nulității acelei căsătorii prin hotărâre judecătorească definitivă, în privința bunurilor și a altor active sau interese patrimoniale se vor aplica, prin asemănare, regulile de la divorț.

²² Prevăzut, spre exemplu, în art. 12 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, ratificată de România prin Legea nr. 30/1994 publicată în M. Of. nr. 135 din 31 mai 1994; art. 16 par. 1 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite prin Rezoluția nr. 217 A (III) din 10 decembrie 1948; art. 23 par. 2 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, adoptat de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite prin Rezoluția nr. 2200 A (XX) 19 din 16 decembrie 1966, intrat în vigoare la data de 23 martie 1976 și ratificat de România prin Decretul nr. 112/1974 publicat în B. Of. nr. 146 din 20 noiembrie 1974.

²³ Pentru definiția căsătoriei ca act juridic, a se vedea M. Avram, *Drept civil. Familia*, Ed. Hamangiu, București, 2013, pp. 21-23.